

ดร.ดวงมน จิตรจําวงศ์
รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทย
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ความสำคัญ ของความช่างสังเกตในการวิจารณ์

ในการเริ่มต้นฝึกฝนการวิจารณ์ (ถ้ามาทำจริงจังในมหาวิทยาลัย เมื่อเข้าวิชาเอกก็อาจจะยังไม่สายแต่ถ้ามีทุนมาก่อนในชั้นต้น ๆ ก็จะไม่ค่อยได้เร็วขึ้น) ผู้วิจารณ์ต้องหัดสังเกตและฝึกความสังเกตให้แหลมคมขึ้น

ไม่ผิดถ้าจะตั้งธงไว้ก่อนว่าเรื่องทำนองไหนน่าจะมีคุณค่าแต่ก็ไม่ควรมีธงเดียวหรือที่จริงก็อาจจะเปลี่ยนธงได้ ถ้าอ่านและพบข้อมูลที่แตกต่างจากธง

กระแสขีดชูงานสะท้อนสังคมในแวดวงวรรณกรรมร่วม 3 ทศวรรษมานี้ อาจจะทำให้ นักศึกษามีธงเพียงธงเดียว แต่ประสบการณ์การอ่านอาจจะสร้างความฉุกคิดได้ ขอให้อ่านอย่างพินิจพิจารณาหัดสังเกตน้อย และช่างสังเกต

การตีความที่แตกต่างไม่ใช่สิ่งแปลก ถ้า นักศึกษาหยิบประเด็นที่ตนสังเกตเห็น แล้วเชื่อมโยงกันได้ด้วยข้อสรุปที่ตนค้นพบอันประกอบด้วยข้อมูลที่ผู้แต่งแฝงไว้ ไม่ว่าจะขึ้นหรือไม่ก็ตาม

ต่อไปนี้เป็นคำตอบในข้อสอบวิชา 411-

331 วรรณคดีวิจารณ์เบื้องต้น ในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2555 นักศึกษาที่ลงทะเบียนส่วนใหญ่อยู่ในชั้นปีที่ 3 จะยกบางส่วนของบทวิจารณ์เรื่อง “ลูกโป่ง” (ของอิสระ ชูศรี) ซึ่งตีพิมพ์ในรวมเรื่องสั้น คน สัตว์ สิ่งของ ปี 2539) มาอภิปราย

“ลูกโป่ง” มีเรื่องย่อ ๆ ว่าชายหนุ่มวัยใกล้ 30 ปีคนหนึ่ง เก็บลูกโป่งสวรรค์ที่แพบเหยียวตกลงมาห้อยติดที่ต้นมะม่วงไปทิ้งถึงขยะ จากนั้นได้รับโทรศัพท์ที่แม่บอกว่าายเข้าผ่าตัดที่โรงพยาบาล เขาคิดถึงยายเมื่อ 20 ปีก่อน ขณะเขาอายุ 10 ขวบ ได้ดูยายอาบน้ำประแป้ง เห็นนมยายที่มีขนาดใหญ่ ยังไม่เหี่ยวเหมือนเนื้อตัวคนวัย 50 เศษ เขาขอดูนมยายจึงโดน “แซว” ว่าโตขึ้นค่อยไปดูนมเมีย ต่อมาผู้เล่าเรื่อง คือชายหนุ่มคนนี้ ในช่วงแรกรุ่นได้ลอบขึ้นไปหาสาวรุ่นที่ข้างบ้าน ได้สัมผัสนมสาวด้วยแรงกระตุ้นที่ได้เห็นนมยาย เขาพบว่ามันเป็นสิ่งมหัศจรรย์และดึงดูดให้ติดอกติดใจต่อเนื่องมา เรื่องจบลงที่ฉากโรงพยาบาล ชายหนุ่มเห็น

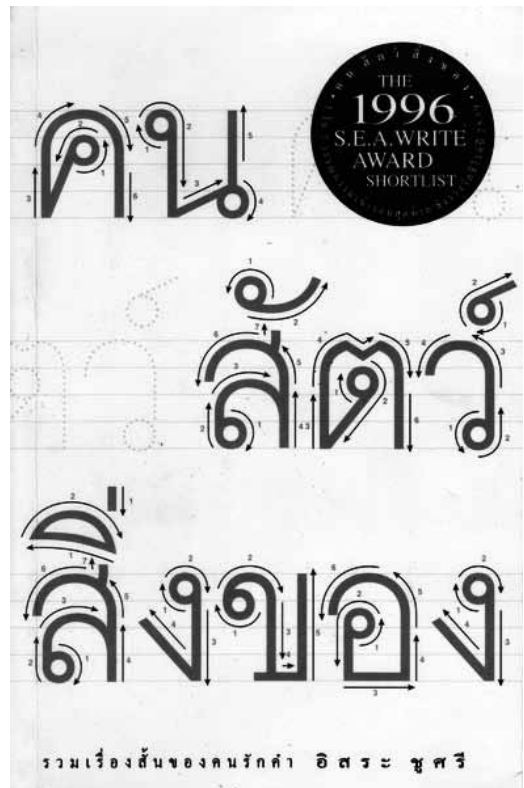
นมยายเหี่ยวไปมาก จนเขานึกถึงลูกโป่งที่เก็บไปทิ้ง เมื่อวันก่อน ลูกหลานทยอยมาเยี่ยม คือกันเบาๆ ถึงความสำเร็จในชีวิต เขารู้สึกว่านมยายคนนี้ช่างน่าอัศจรรย์ ก่อนที่มันจะเหี่ยวได้ถูกลูกๆ ดูดด้วยปากที่ยังไม่มีฟัน นมนั้นเป็นที่มาของครอบครัวขนาดใหญ่โต ลงท้ายโทนลูกชายของเขาเดินถือลูกโป่งเข้ามา แล้วพูดกับยายทวดว่าขอกินนมหน่อย

บทวิจารณ์ของนักศึกษาที่เขียนในเวลาสอบ เป็น 1 ใน 2 ข้อ ที่ต้องตอบในเวลา 3 ชั่วโมง นักศึกษาแต่ละคนต้องดึงทักษะการอ่าน การเขียนมาใช้ให้เพียงพอที่จะนำเสนอผลการอ่านวิเคราะห์ตีความ และประเมินคุณค่าตามหลักการวิจารณ์ที่ได้รับไปก่อนแล้วในชั้นเรียน

คำนำบทวิจารณ์ที่เขียนได้ชวนอ่านและชวนให้ติดตามว่าผู้วิจารณ์มีที่มาของข้อสรุปอย่างไร จะยกมาโยงกับการตีความ และการลงท้ายบทวิจารณ์

สำนวนที่ 1 คำนำบทวิจารณ์ของนายอับดุลรออูฟ ไบหมาดป็นจอย รหัส 5320117282 นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์

“เรื่องสั้นของอิสระ ชูศรี ในชื่อเรื่องว่า ‘ลูกโป่ง’ ทำให้เราได้เห็นถึงความจริงของชีวิตที่มีเวลาเป็นสิ่งที่อยู่ร่วมและเดินทางไปพร้อมกับชีวิตของมนุษย์ มนุษย์ไม่สามารถอยู่ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งอย่างถาวร แต่มนุษย์จะต้องเดินทางไปพร้อมๆ กับการเดินทางของเวลา นี่เป็นความจริงของชีวิต ที่มีเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นสังขารที่มนุษย์ทุกคนไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ แต่มนุษย์สามารถอยู่กับช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งอย่าง

มีความสุขได้”

คำนำสำนวนนี้เน้นความหมายเชิงปรัชญา เมื่อเน้นที่ชีวิต ชีวิตของปัจเจกบุคคลก็กลายเป็นตัวแทนของมนุษย์โดยทั่วไปได้

อับดุลรออูฟ เขียนคำนำคล้ายให้ข้อสรุปไว้ด้วยความประจักษ์ในคุณค่าที่โยงกับความจริง เขาขยายประเด็นด้วยเหตุการณ์ 2 ช่วง ในประสบการณ์ของตัวละคร คือ ช่วงหนุ่มสาวอันเป็นวัยแข็งแรง ชีวิตมีสีสัน กับวัยชราที่หมดเรี่ยวแรง แม้ “ไม่ชอบความเดียวดาย ความว่าเหว่ แต่มนุษย์หนีสิ่งเหล่านี้ไม่พ้นได้ เพราะสิ่งเหล่านี้คือสังขาร...เป็นประสบการณ์ร่วมที่...สามารถรับรู้ร่วมกันได้”

ส่วนที่ขาดหายไปในบทวิจารณ์นี้ก็คือที่

ไปเลยไว้ว่า “มนุษย์สามารถอยู่กับช่วงเวลาใด เวลาหนึ่งอย่างมีความสุขได้” นั้น ผู้วิจารณ์สามารถพบข้อบ่งชี้จากที่ใด ความสุขแบบที่พบจากลูกโป่งกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์จะเทียบกันได้หรือไม่อย่างไร และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ก็ยังมีอยู่หลายแบบ

สำนวนที่ 2 เป็นของนางสาวพิตธิยะห์ อาแซ รหัส 5320210133 นักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ส่วนคำนำบทวิจารณ์มีว่า

“ทุกสิ่งทุกอย่างที่พระเจ้าสร้างมายังโลกใบนี้ย่อมมีวิวัฒนาการของมันซึ่งเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่สามารถที่จะกำหนดได้ หรือจะเรียกว่าวัฏจักรของความเป็นไปในธรรมชาติ ธรรมชาติที่ถูกสร้างมาให้เป็นคู่ ๆ ความสุขกับความทุกข์ ความรวยกับความจน ความสวยงามกับความไม่งาม ความหนุ่มสาวกับความแก่ชรา ย้ำเตือนถึงการดำรงชีวิตของเรา ไม่ให้ลุ่มหลงกับสิ่งที่ได้มา ความสวยงามไม่ใช่ตัวชี้วัดว่าเป็นสิ่งดีเสมอไป และความไม่งามก็ไม่ใช่สิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แก่เรา”

พิตธิยะห์วินิจฉัยว่า ลูกโป่งเป็นสัญลักษณ์แทนความสุข (น่าจะพูดว่าปัจจัยของความสุข) เมื่อเวลาล่วงเลยผู้คนก็ไม่สนใจ “ราวกับว่าสิ่งนั้นไม่มีค่ากับชีวิตของเรา”

ส่วนที่น่าสนใจของบทวิจารณ์นี้อยู่ที่การเปรียบเทียบของยายกับนมของหญิงสาว ดังนี้

“ผู้เล่าแสดงความแตกต่างของนมยายกับนมของหญิงสาว แม้มีความเหมือน แต่ต่างกันด้วยช่วงอายุ ทั้งสองต่างต้องพบเจอสภาพเดียวกัน ยายก็เคยมีนมที่เต่งตึง แล้วเหี่ยวแห้ง ส่วนหญิงสาว นมที่เต่งตึง สักวันก็ต้องเหี่ยวแห้งอยู่ดี สิ่งเหล่านี้ธรรมชาติกำหนดไม่มีใครหลบหลีกจากมันได้ แต่นมก็เป็นสิ่งที่มีคุณค่า ดังที่ผู้เล่ากล่าว ว่า ‘สิ่งมหัศจรรย์อะไรหนอที่ถูกห่อหุ้มไว้ภายในทรวงอกของผู้หญิง’ เป็นการตั้งคำถามเชิงสงสัย ทุกสิ่งทุกอย่างที่ธรรมชาติสร้างขึ้นย่อมมีความมหัศจรรย์อยู่ภายใน ตอนท้ายผู้เล่าได้สรุปว่า

“ช่างน่ามหัศจรรย์ขนาดไหนที่นมเหี่ยว ๆ คู่เดียวของยายนั้นได้เป็นที่มาของครอบครัวที่ใหญ่โตมโหฬารขนาดนี้”

พิตธิยะห์ สรุปลงท้ายบทวิจารณ์เสมือนได้เรียนรู้ว่า

“สิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ สามารถสร้างสิ่งมหัศจรรย์ให้เกิดขึ้นได้เสมอ หากเรารู้จักคิด และใช้คุณค่าจากมัน คุณค่าจากสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ สามารถสร้างความสุขได้อย่างมากมาย เป็นคุณค่าที่ให้ความปลื้มปิติในใจ”

ข้อบกพร่องเล็กน้อยของข้อสรุปนี้ก็คือการไม่แยกแยะว่านมอาจจะแตกต่างจากสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ อื่น ๆ นมน่าจะต่างจากลูกโป่งที่ให้ความสุขชั่วคราวชั่วคราว แต่นมมีค่าด้วยสายใยสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้กำเนิดและชีวิตที่กำเนิดมาจากชีวิต

ในแง่นี้ นางสาวนุริยะห์ แมะอูมา รหัส 5320210369 นักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้อภิปรายโดยยกข้อบ่งชี้จากบทประพันธ์ในเหตุการณ์เดียวกันกับที่สำนวนก่อนยกมาดังนี้

“ภาพที่ผู้เล่าเห็นที่โรงพยาบาลทำให้นักขึ้นมาว่า ‘มันช่างน่ามหัศจรรย์ขนาดไหนที่นมเหี่ยว ๆ คู่เดียวของยายนั้นได้เป็นที่มาของครอบครัวที่ใหญ่โตมโหฬารขนาดนี้ นมที่เคยเต่งตึงและสวยงามของยายสมัยยังสาว คงเคยทำให้ตาลุ่มหลง ก่อนที่มันจะถูกดูดด้วยปากที่ไม่มีฟันของลูกเต้าอีกเกือบสิบคน ซึ่งตากับยายช่วยกันทำให้ล้มตาคูโลก และในวันนี้ได้กลายมาเป็นนมที่เหี่ยวแห้งลงเหี่ยวแห้งลง...’ นมยายที่เต่งตึงมอบความสุข ความรักและมอบชีวิตอนาคตที่ดีให้กับลูกหลาน ถึงเวลาจะผ่านล่วงเลยมาเนิ่นนานแค่ไหน นมที่เคยเต่งตึงเหี่ยวแห้งลงมากแค่ไหน แต่ความรักและความสุขต่าง ๆ ในอดีตมันคงไม่เปลี่ยนแปลง หรืออาจจะมากกว่าเดิม เพราะคุณค่าของคนนั้นไม่อยู่ที่ร่างกายแต่อยู่ที่จิตใจ

ความสุขหรือคุณค่าของคนต้องดูที่ผู้มันได้กระทำไว้จึงไม่เลื่อนหายดับสูญหรือไร้ค่า ซึ่งแตกต่างจากสิ่งของที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นสัญลักษณ์ของความสุขในชั่วระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น”

นุริยะห์ ได้โยงเหตุการณ์ท้ายสุดที่เหลนของยายทวดมาขอकिनนมว่า

“นมของยายทวดทำให้เราเห็นคุณค่าที่แท้จริงที่จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงไป หากเทียบกับ

ลูกโป่งในตอนแรกที่ตัวละครบรรยายว่ามันอาจเป็นสัญลักษณ์ของความสุขที่ต่อเมื่อลูกโป่งมีสีสันสวยเต่งตึงเท่านั้น”

จะขอยกสำนวนที่เขียนด้วยความสังเกตและเชื่อมโยงได้ดีอีกสำนวนหนึ่งคือส่วนหนึ่งในการวิจารณ์(ตอบข้อสอบ) ของนางสาวสุวิมล พลเจริญ รหัส 5320210024 นักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ดังนี้

“...ในตอนจบของเรื่องโทนยังขอคุณนมยาย ‘ยายทวด ๆ ขอหนูกินนมหน่อยสิ’ แม้นมของยายทวดจะเหี่ยวเฉาลง แต่ผู้เป็นหลาน [ที่ถูกคือเหลน] ก็ยังอยากคุณนมทวดเพราะต้องการที่จะใกล้ชิดเพราะเต้านมนั้นมีคุณค่า เพราะแม้ว่าเต้านมจะเหี่ยวแต่ความรัก ความอบอุ่นนั้นยังมอบให้หลานได้...”

ส่วนที่นักศึกษาไม่ค่อยได้พิจารณาก็คือ กามารมณ์เป็นธรรมชาติมนุษย์ แต่ก็ยังมีข้อต่างของกามารมณ์ที่ฝังความรัก หรือความรักฝังกามารมณ์ กับกามารมณ์ที่เป็นเพียงการสนองความตื่นเต้นของชีวิต (หรือสนองสิ่งอื่นเพียงชั่วคราวเท่านั้น)

ตัวอย่างบางส่วนของกรณีวิจารณ์ที่ยกมานี้พอจะเป็นกำลังใจแก่ผู้สอนวิชาการวรรณคดีวิจารณ์บ้างหรือไม่ อย่างน้อยความพากเพียรของนักศึกษาที่ไม่ปฏิเสธโอกาสการพัฒนาตน ก็น่าชื่นชม ความพากเพียร อ่าน-คิด-เขียนนี้ย่อมส่งผลต่อไปในวันข้างหน้าทั้งต่อคุณภาพของบุคคล และการทำงานที่เยาวชนจะเข้าแบกรับด้วยความมั่นใจยิ่งขึ้น